

SEMNIIFICAȚIA *ORIGINII SPECIILOR* A LUI DARWIN ÎN FILOSOFIA LUI CONSTANTIN NOICA

DRAGOȘ POPESCU

The Significance of Darwin's *Origin of Species* in Noica's Philosophy. The present article outlines the general directions of analysis of Darwin's scientific contribution from Constantin Noica's ontological perspective. Darwin's concepts of evolution and variation of species receive new nuances in Noica's works, in an exemplary attempt to set up a new logic of the sciences of the spirit.

Key words: evolution, category, natural selection, element, gene.

Punctul de întâlnire dintre evoluționism și ontologie

Originea speciilor a lui Darwin nu prezintă vreo concepție filosofică a autorului, evită chiar să abordeze probleme de natură filosofică; este o lucrare ce tratează o problemă strict științifică. Atitudinea lui Darwin față de „valorificările” filosofice ale contribuției sale din domeniul biologiei este foarte bine descrisă de următorul pasaj, în care naturalistul se referă la H. Spencer: „Maniera sa deductivă de tratare a oricărui subiect este cu totul opusă tipului meu de gândire. Concluziile sale nu mă conving niciodată... generalizările sale fundamentale (care, ca importanță, au fost comparate de către unii cu legile lui Newton!) despre care aș îndrăzni să spun că ar putea fi foarte valoroase din punct de vedere filosofic, sunt de așa natură că nu mi se par de vreo folosință științifică anume. Ele fac parte mai mult din natura definițiilor decât din legile naturii”¹. Chiar dacă a fost destinul *Originii speciilor* ca teoria pe care o propune să atingă un prestigiu atât de mare încât să treacă dincolo de orizontul asupra căruia s-a aplicat, influențând nu numai știința și filosofia, dar și cultura și societatea umană, a vorbi despre evoluționism, pur și simplu, ca despre o viziune filosofică, este exagerat.

Atât știința, cât și filosofia, au descoperit, în decursul dezvoltării lor din ultimele veacuri, că interacțiunea dintre ele nu este întotdeauna rodnică. Ideile filosofice, preluate în forme brute de către știință, pot să împiedice mai degrabă decât să stimuleze creșterea cunoașterii științifice. Invers, filosofia, fascinată de metodele – și, mai ales, de succesele – științei, poate ajunge în situația de a-și pierde propria menire sau funcție în cadrul culturii. Se ridică atunci una dintre întrebările funda-

¹ Ch. Darwin, *The Autobiography of Charles Darwin (1809–1882)*, ed. N. Barlow, Collins, London, 1958, p. 109.

mentale ale civilizației noastre: pot coexista cele două forme ale culturii? Și, ținând cont de faptul că mai degrabă filosofia pare dezavantajată de raporturile cu știința: are filosofia ceva de spus despre lumea de azi, ori trebuie să cedeze toate pretențiile sale științei, autosuspendându-se?

Un răspuns favorabil filosofiei nu poate fi obținut prin decizii de autoritate științifică sau filosofică, nici prin recunoașterea marelui său trecut, ci numai prin constatarea faptului că filosofia îndeplinește o funcție de neînlocuit în zilele noastre, care nu poate fi suplinită prin alte mijloace și care nu poate fi neglijată sub nicio formă.

Nu este ușor de indicat în ce constă o asemenea funcție. Întreaga operă a lui Constantin Noica este un efort de a pune în evidență funcția pe care filosofia o are de îndeplinit în era în care, născute din filosofie, „științele s-au întors, ca tot ce e viu, împotriva ei, și au jefuit-o de concepte și probleme”². Pentru Noica, destinul filosofiei se decide în teritoriul ei cel mai propriu: este vorba despre ontologie.

Ontologiei, evoluționismul îi poate vorbi altfel decât rezolvându-i, cu mijloace nepotrivite, propriile probleme. Ca produs al gândirii (și, aproape sigur, nu un produs *pur* al gândirii, dar nu asta contează în cazul de față), și această teorie, cu toate transformările pe care ea însăși le-a suferit, este susceptibilă a spune ceva *în primul rând* sau *mai ales* nu despre ceea ce explică, ci despre gândirea însăși. Gândirea și ființa sunt solidare – acesta este punctul de plecare al ontologiei și, în acest sens, tot ce apare nou în gândire are un ecou ontologic. Prin intermediul oricărei teorii pe care a construit-o observând, cu grijă și răbdare, o porțiune a realității (în cazul de față realitatea *vie*), gândirea reușește să se cunoască mai bine pe sine însăși. Orice progres al cunoașterii are o dublă direcție: în afară, către ceea ce este cunoscut, și în lăuntru, către ceea ce cunoaște.

Ținând cont de ambele direcții, gândirea nu se îngrădește pe sine *numai* la acea ultimă teorie asupra realității pe care o elaborează: gândire sunt și teoriile anterioare, pe care cea din urmă înaintare a cunoașterii le elimină. Pentru oricare dintre științe, teoriile infirmate pot fi abandonate fără consecințe; în filosofie, „uitarea” drumului parcurs nu rămâne fără urmări. Angrenată într-un vast proces al cunoașterii de sine, gândirea suferă propriile transformări. Preocuparea exclusivă față de creșterea cunoașterii poate prejudicia buna înțelegere a acestor transformări. În cea din urmă explicare a realității, gândirea preocupată de cunoașterea de sine mai degrabă *include* și explicațiile anterioare, abandonate, decât le *exclude*.

Ce înseamnă aceasta? Din punctul de vedere al evoluționismului, ca *teorie științifică* asupra lumii vii, vechea convingere că speciile sunt imuabile este, bineînțeles, o eroare. Din punctul de vedere al *gândirii care se cunoaște pe sine*, această eroare nu este o simplă rătăcire, lesne de îndreptat: ea este expresia unei *logici*, a unui mod de a gândi care, în sine, nu poate fi complet exclus din gândire, o dată ce și-a făcut apariția unul nou, ci doar re poziționat acolo unde aplicarea lui este adecvată. Este cazul clasificării linnéene, care pornește de la ideea unor specii fixe, ne-transformabile. Această idee nu corespunde, în fapt, speciilor vii reale; dar ideea de clasă ale cărei elemente sunt permanent identice, deși nu descrie corect realitatea

² C. Noica, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, Editura Științifică, București, 1969, p. 7.

viului, nu este pur și simplu o eroare; mai mult, *cu ajutorul ei* a fost fixată însăși ideea de specie și a putut fi configurat sistemul naturii.

Pentru *gândirea* modelată de evoluționism, însăși noțiunea de individ a suferit o evoluție esențială, nu doar modul în care noi aplicăm această noțiune la o realitate anumită: viul. Individul, ca participant la o realitate, generală în raport cu el, nu mai este un unu numeric, o entitate care se adaugă mecanic clasei sale – iată ce spune, cu temeiuri științifice, teoria evoluționistă despre acest obiect de studiu tradițional al ontologiei și logicii. Individul nu poartă în el specia pentru că trăsăturile pe care specia le deține îi sunt aplicate *ne varietur*. Dimpotrivă, mai degrabă individul tinde să *constituie* specia; chiar mai mult – tinde către specia *lui*, către specia care *este* chiar el. Individul posedă, așa cum scria Noica, o „*apetență a generalului*”³.

Aceste raporturi noi între individ și specie fac obiectul de studiu al biologiei, în sensul preocupării de a înțelege cum are loc transformarea individului viu, care sunt mecanismele interioare prin care variația individului produce specia sau, folosind iarăși cuvintele lui Noica: „cum devine varietatea naturală o specie”⁴. Pentru biolog însă, *gândirea* care vedea în individ un reprezentant netransformabil al speciei sale este un vestigiu al trecutului. Raporturile acestui tip de individ, refuzat de noua teorie științifică, cu cel care, prin variațiile lui, produce specia – schimbarea care a avut loc în *gândire*, cu alte cuvinte – preocupă în schimb ontologia.

Maniera deductivă de tratare a oricărui subiect, pe care Darwin o descoperea în filosofia lui Spencer, resimțind-o ca opusă propriului său tip de *gândire*, semnaleză tocmai nepotrivirea dintre două tipuri de logică: cea în care individul și generalul de care aparține au o poziție fixă, raporturi prestabilite, și cealaltă, în care chiar noțiunile de individ și general au suferit o transformare, cuplându-se și solicitând *regândirea* raporturilor dintre ele. Nepotrivirea se manifestă datorită unei evoluții, dar a unei evoluții distincte de evoluția biologică propriu-zisă: a *gândirii* însăși. Din punct de vedere filosofic, tocmai această evoluție a *gândirii* poartă în ea germenii apariției în știință a noii teorii privind evoluția speciilor. Omul de știință înțelege că maniera sa de *gândire* presupune ceva nou. Dar nu intră în orizontul preocupărilor sale o altă explicație a motivelor pentru care a ales-o, în afara aceleia că prin ea poate explica mai bine fenomenele.

Pentru a descrie în termeni potriviți această evoluție, va trebui ca cele două tipuri de logică să fie, la rândul lor, puse în relație. Unul dintre ele are nevoie, în prealabil, să fie chiar elaborat.

Modelul ontologic și variația speciilor

Noica discută semnificația ontologică a *Originii speciilor* în *Scrisori despre logica lui Hermes*. Preocupat de „acea situație în care întregul este în parte, iar nu numai partea în întreg”⁵, filosoful ia în considerare contribuția științifică prin care,

³ Noica, C., *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 165.

⁴ *Ibidem*, p. 163.

⁵ *Ibidem*, p. 20.

în chip exemplar, individul capătă o dimensiune suplimentară față de cea tradițională – unde apărea ca simplă parte a întregului – văzând în aceasta o extindere peste toate tipurile de logică apărute până acum⁶. Nu este vorba de a da o justificare din punct de vedere filosofic a unei teorii științifice (nici filosofia, nici știința nu au nevoie de așa ceva), de a elabora, în serviciul științei, o metodă de care aceasta s-o utilizeze cu și mai mult succes (dacă filosofia ar fi fost capabilă să furnizeze metode științei, i le-ar fi pus la dispoziție înainte ca rezultatele științifice să apară), nici de a transfera filosofiei rezultate ale unei investigații încununată de succes asupra naturii (ceea ce ar transforma filosofia într-un cronicar al unor evenimente în care nu are niciun amestec). Este vorba, pur și simplu, de a determina consecințele pe care le are apariția noii perspective privind realul viu asupra problemelor filosofiei.

Modificările pe care le suferă individualul în tipurile de mulțime în care nu numai partea este în întreg, ci și întregul este în parte, nu-l afectează numai pe el; și purtătorul de până acum al individului, întregul (generalul), suferă transformări importante. Termenii asupra cărora se concentrează atenția filosofului sunt, de fapt, trei: individualul, determinațiile, generalul. Ei alcătuiesc modelul ontologic.

Modelul ontologic, adică acea structură conceptuală a cărei evoluție interesează din punct de vedere filosofic, nu este rezultatul aplicării în filosofie a rezultatelor cercetării științifice de ultimă oră. Fiind rezultatul evoluției gândirii care se cunoaște pe sine este, cu alte cuvinte, un rezultat al unei *evoluții categoriale*. Dezvoltarea științelor implică modificări ale sistemelor categoriale; la rândul lor, aceste modificări duc la transformări înăuntrul modelului ontologic. Abaterile de la modelul ontologic sunt la fel de importante ca și modelul ontologic schematizat: acesta nu are rolul de a da „un tablou static, ci are un dinamism interior: conversiunea unor determinații în altele”⁷. Conversiunea determinațiilor, cuplarea dintre general și individual cu alte cuvinte, este condiția funcționării modelului, și nu un anumit tip de conversiune a determinațiilor.

Individualul, determinațiile și generalul capătă semnificație, din punct de vedere ontologic, în primul rând pornind de la sistemul categorial care produce o anumită configurație a modelului ontologic. Dezvoltarea științelor, deși semnaleză modificări într-un anumit sistem categorial, nu poate arăta în ce constau aceste modificări, nici nu le poate evalua consecințele. Nu există științe care să aibă ca obiect studiul categoriilor. Numai filosofia poate îndeplini această sarcină.

În viziunea lui Noica, orice categorie se află în strânsă coeziune cu sistemul din care face parte⁸. Sistemele categoriale sunt produsele cele mai proprii ale reflecției filosofice, „puținele câștiguri mai sigure”⁹ ale acesteia. Evoluția sistemelor categoriale, trecerea de la un sistem categorial la altul, nu presupune abandonarea

⁶ *Ibidem*, p. 23.

⁷ C. Noica, *Devenirea întru ființă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 260.

⁸ Idem, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, Editura Științifică, ed. cit., 1969, p. 6.

⁹ *Ibidem*, p. 5.

drumului deja parcurs. Evoluția sistemelor categoriale, evoluția gândirii în fond, este un proces continuu, chiar dacă rezultatele lui ne pot apărea în chip fragmentar.

După Noica, în întreaga istorie a gândirii europene se succed doar trei sisteme categoriale: platonice, aristotelice și kantian. Prin Hegel își face apariția ideea – extrem de importantă în interpretarea noiciană a categoriilor tradiționale – a menținerii continuității dintre categorii. Completa desfășurare a sistemelor categoriale a consumat timp – un timp rodnic totuși, atât după criteriile filosofiei, cât și după cele ale științei. După apariția ultimului sistem de categorii, procesul dezvoltării sistemelor categoriale nu s-a încheiat însă, ci abia începe. Abia din acest moment modelul ontologic funcționează, ca să spunem așa, la întreaga lui capacitate. Categoriile tradiționale au, în cadrul modelului ontologic pe deplin realizat, al evoluției categoriale desăvârșite, funcția de a menține *câmpul logic*, adică exact acea situație în care nu numai partea este în întreg, ci și întregul în parte.

În cazul sistemului categorial aristotelic avem de-a face cu afirmarea individualului văzut ca „substanță primă”. Deja, încă de la Aristotel, își face apariția categoria capabilă să dea seamă despre realitatea vie: „Cu varietatea ei infinită de forme, alteritatea ce se încheie într-o identitate realizează infinitatea în finit, individualul, ființa individuală, *organismul*”¹⁰. Însă logica aristotelică nu poate susține încă o deschidere a acestui individual către generalul care nu doar să îl conțină, ci să fie, la rândul lui, conținut în individual. Între substanța primă (existentă) aristotelică și substanțele secundare (de ordin general) se instaurează o diferență de plan ontologic. Modelul ontologic, la Aristotel, privilegiază individualul. Ca rezultat, specia însăși devine un fel de individual, în clipa în care se ridică problema determinării existenței sale. Individul este însă doar un reprezentant al speciei, care nu mai poate prezenta abateri de la regula acesteia.

Originea speciilor este, în schimb, după Noica, cea mai bună ilustrare a noului tip de logică, de care se folosește fără a-l construi ca atare, prin simplificarea realității descrise, forțată să intre într-o schemă. Individualul (exemplarele biologice, indivizii), determinațiile (varietățile exemplarelor) și generalul (specia) nu au, în această lucrare, subzistență proprie sau întâietate unul în raport cu ceilalți¹¹. Modelul ontologic, așa cum este exprimat el la Darwin, manifestă atât aspecte substanțiale cât și aspecte funcționale, fără ca acestea să poată fi separate¹². Tendinței de constituire a speciei biologice, așa cum este ea pusă în evidență de Darwin, nu-i convine ridicarea la general pe care o întâlnim în silogismul inductiv. În general, silogismul, atât de potrivit clasificării linnéene, este impropriu generalizării darwiniste. Forma logică tradițională a silogismului, ca și celelalte (judecata, noțiunea), vor trebui să reflecte evoluția categorială, care se face simțită din plin în *Originea speciilor*.

Cerința căreia îi răspunde noul tip de logică întâlnit la Darwin este ca formele să se desprindă din lucruri și din situațiile lor logice (noțiunea de situație logică corespunde, la Noica, unor raporturi precum repetiția, simetria, asemănarea, proporția, coordonarea, subordonarea, negația, contradicția), nu in-formând sau încadrând materia, ci

¹⁰ *Ibidem*, p. 29.

¹¹ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., p. 164.

¹² *Idem*, *Devenirea întru ființă*, ed. cit., p. 334.

lăsând-o să elibereze forme¹³. Individul (exemplarul biologic), așa cum îl vede teoria evoluționistă propusă de Darwin, este tocmai un asemenea tip de formă, eliberată *din* conținutul său și nu *de* conținut. Ca individual-general (holomer), și nu ca simplu individ, în el se manifestă variațiile, a căror organizare conduce la apariția speciei. Subsumarea unui individ precum cel de tipul individual-general unei specii văzute ca simplă mulțime de indivizi, este un procedeu logic care poate fi, în sine, corect, dar prin care, de fapt, se ratează tocmai evenimentul pe care ar fi trebuit să-l surprindem: apariția speciei.

Specia biologică și elementul: limitele selecției naturale

Noțiunii biologice de specie (redefinite începând cu contribuția lui Darwin) îi corespunde la Noica conceptul de element. Corespondența nu este perfectă. Dacă individul – văzut de acum ca sistem biologic – este caracterizat prin faptul că este deschis, informațional, cu capacități de autoconservare, autoreglare, autoreproducere etc.¹⁴, elementului îi revin cinci categorii (Unu multiplu, Totalitate deschisă, Comunitate autonomă, Limitație care nu limitează, Real-posibil-necesarul), a căror simplă enumerare evocă și înțelesul biologic al individului. Categorialitatea elementului îl face însă inaccesibil în termeni strict cantitativi. Există o pluralitate a elementelor, dar nu și posibilitatea determinării lor numerice.

Similitudinile dintre specia biologică și elementul lui Noica nu se datorează faptului că cele cinci categorii sunt rezultatul *aplicării* gândirii evoluționiste la o problematică ontologică. Așa cum am arătat, categoriile elementului decurg din categoriile clasice ale filosofiei, sunt – ele însele – rezultatul unei evoluții, însă pe un alt plan decât cel biologic.

Domeniul de aplicabilitate al categoriilor elementului este mult mai larg, incluzându-l și pe cel al biologiei: „Elementele ființează peste tot. Chiar atunci când în domeniul de investigație a naturii specia n-a fost acceptată decât ca o ipoteză de lucru, a trebuit să se recurgă la alte forme de unități, mai cuprinzătoare, în sânul realului: unitatea ecologică, oikos-ul, comunitatea de viață naturală și mediul ce fac posibilă existența individuală și populațiile”. Dincolo de biologie, istoria, psihologia, științele omului în general constituie împărăția elementului¹⁵.

Mecanismele propuse de Darwin pentru a explica adaptarea viețuitoarelor nu sunt preluate de teoria noiciană a elementului. Nu există, de pildă, un echivalent al teoriei selecției naturale a lui Darwin pe planul elementului. Evoluția biologică este o consecință a selecției naturale, care acționează încă asupra individului văzut ca „entitate” în cadrul populației din care face parte. Mai precis, selecția naturală acționează asupra organismului, „determinat în așa fel încât să se refacă pe sine prin simpla sa definiție (prin codul său)”¹⁶, generând noi informații ereditare, care

¹³ Idem, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., pp. 30–31.

¹⁴ P. Raicu, *Informația genetică și viața*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 30.

¹⁵ C. Noica, *Devenirea într-o ființă*, ed. cit, p. 335.

¹⁶ *Ibidem*, p. 380.

se acumulează în timp. Dar transformările suferite de indivizi ca urmare a selecției naturale cad sub noțiunea noiciană de devenire întru devenire, care nu convine elementului, deși îl poate constitui. Devenirea întru devenire este „refacere de sine a realului, așadar nivelul realității organice”¹⁷. Din perspectiva categoriilor elementului, Totalitatea deschisă se manifestă – în evoluția biologică ghidată de selecția naturală – în mod liniar, nu ca un orizont în expansiune; Limitația care nu limitează se manifestă ca repetiție; Comunitatea autonomă nu atinge treapta libertății; în sfârșit, Real-posibilul nu asociază necesitatea.

Putem exemplifica modul în care acționează selecția naturală printr-un experiment¹⁸ realizat cu bacteria *Escherichia coli*. Experimentul avut în vedere are două faze:

1. Adăugându-se unei culturi ale acestui organism unicelular un antibiotic (streptomicină), majoritatea bacteriilor vor muri. Totuși, rapid, populația se va reface. Mutațiile haotice care determină rezistența la acest antibiotic a bacteriei apar în rate de ordinul 1/100 milioane, deci, la o populație de 20–30 miliarde de bacterii vor apărea 200–300 bacterii rezistente la antibiotic.

2. Populația refăcută, rezistentă la antibiotic, este transferată într-un mediu din care lipsește un aminoacid esențial pentru reproducerea *Escherichiei coli* (și anume histidina). Majoritatea bacteriilor vor muri fără să se reproducă. Totuși, bacterii mutante, capabile să se reproducă în absența histidinei, apar spontan cu o rată de 1/100 milioane exemplare, reconstituind populația culturii bacteriene.

La sfârșitul experimentului se obțin bacterii rezistente la antibiotic și care se reproduc în absența unui aminoacid vital pentru reproducere la început. Dacă experimentul ar fi urmărit realizarea *simultană* a ambelor mutații, probabilitatea ca el să aibă loc era, cu adevărat, infimă: 4/10 milioane.

Selecția naturală acționează însă *treptat* și asigură organismelor o perfectă adaptare la habitate din ce în ce mai diferite de cel original. Cele două faze de mai sus pot fi multiplicare nedefinit și ne ajută să înțelegem *cum* evoluează speciile vii. Din punctul de vedere al elementului pot fi făcute câteva observații, care *nu infirmă* mecanismul selecției naturale, ci arată doar că, în cazul selecției naturale, modelul ontologic funcționează la parametri reduși:

a. Trecerea de la o fază la alta, cu sporul de informație ereditară pe care îl presupune, nu implică întreaga specie, ci doar acele exemplare care supraviețuiesc experimentului. Acumularea de noi informații ereditare poate continua, prin indivizii care s-au adaptat, dar se poate și pierde. În cazul elementului, îmbogățirea individualului se transferă în întregime asupra generalului, cele două nefiind distincte. Nimic din ceea ce suferă individualul nu lasă generalul indiferent. Determinațiile căpătate de individual, care se transferă asupra generalului, nu sunt niciodată accidentale. Chiar în cazul preluării deficiente, de către general, a determinațiilor individualului, variația termenilor modelului ontologic este solidară.

¹⁷ *Ibidem*, p. 379.

¹⁸ F. J. Ayala, *Darul lui Darwin către știință și religie*, trad. de D. Rogoti, Editura Curtea Veche, București, 2008, pp. 80–81.

Acesta este sensul diferenței dintre totalitatea deschisă linear (succesiune lineară a indivizilor) și cea deschisă sub formă de orizont al elementului.

b. Persistența populației purtătoare de noi informații ereditare se realizează prin proliferarea de indivizi identici, înzestrați cu noile adaptări – este limitația care nu limitează ca repetiție, deci cu un sens în special cantitativ. Sensul limitației care nu limitează, în cazul elementului, este însă unul mai ales calitativ. Preluată din categoriile kantiene, unde se găsea chiar sub titlul calității, nu doar că-și justifică prezența acolo, dar „se dovedește singura în măsură să transpună pe registrul logic ireductibilul aparent al calității”¹⁹.

c. Populația culturii bacteriene, supusă unor condiții vitrege de mediu găsește, prin autonomia indivizilor, posibilitatea de a se perpetua. Această posibilitate survine însă datorită unor mutații întâmplătoare. Ele sunt captate de specie, îi dau șansa să supraviețuiască; rămân însă în chip esențial întâmplătoare. Dau numai iluzia unui proiect inteligent care s-a realizat prin adaptare. În cazul elementului, comunitatea autonomă presupune libertatea – adică acțiunea conștientă, despre care nu poate fi vorba în cazul selecției naturale.

d. În sfârșit, bacteriile experimentului realizează posibilitatea de a se adapta unui mediu nou, inițial ostil. Această posibilitate nu se realizează în chip necesar – numai rațiunea este capabilă, consideră Noica, să cupleze real-possibilul și necesarul²⁰.

Principala concluzie care se poate trage aici le integrează pe cele de mai sus: selecția naturală nu poate fi aplicată lumii elementului. Acesta însă nu o exclude, rezervându-i o treaptă de realitate mai restrânsă. În sens ontologic, biologia spune încă prea puțin despre lume – ceea ce spune, totuși, este esențial. Spre deosebire de oricare știință, care se ridică *până la* element dinlăuntrul acestuia, filosofia privește elementul în el însuși. Științele vorbesc despre element întotdeauna având în vedere un *caz* al elementului.

Funcția genei și funcția elementului

În cazul elementului, descris ca spațialitate nespațială și temporalitate atemporală²¹, au loc procese pe care evoluționismul *Originii speciilor* nu le putea încă surprinde, dar care capătă semnificație din punct de vedere biologic după descoperirea codului genetic.

Bunăoară, scrie Noica, „Subzistența fără consistență a elementelor le dă putința de a se întrepătrunde unele cu altele, spre deosebire de «entitățile» tradiționale. Dacă au în comun cu acestea capacitatea de a spori ca număr, ele au în comun cu categoriile tocmai pe cea de a compune”²². Descrierea dată aici de Noica elementului permite unele analogii cu înțelesul biologic al genei.

Genele, unități ale unui program în afara căruia viața nu este posibilă, capabile să se îmbogățească cu noi informații și să se recombine, dau posibilități nelimitate de

¹⁹ C. Noica, *Devenirea întru ființă*, ed. cit., p. 236.

²⁰ *Ibidem*, p. 380.

²¹ *Ibidem*, p. 350.

²² *Ibidem*, p. 351.

variație²³, ca și elementele. Genele nu se amestecă, ci numai efectele lor²⁴. Realizarea programului genetic se epuizează totuși în cazul fiecărui individ (exemplar) biologic: „Mizeria făpturii joase, a celei vegetale sau animale, nu este de a nu avea un contur individual, ci de a nu-l putea depăși, o dată obținut”²⁵. Codul genetic, deși funcționează precis ca limbaj, transcrie mesajul pe care îl poartă în mod mecanic. Mecanismele de control ale genelor sunt diverse și fascinante, oferind oamenilor de știință un teren de investigație extrem de fertil. Ele realizează însă, de fiecare dată, același lucru: confirmă regula. O confirmă prin faptul că, în întreaga lume vie, limbajul este același. Același alfabet (ADN-ul), același dicționar (codul genetic) în cazul tuturor ființelor vii. Variațiile sunt atât de semnificative încât, prin ele, se poate reconstitui istoria evoluției²⁶. Ca excepții, variațiile nu fac altceva decât să impună, de fiecare dată, valabilitatea limbajului universal al vieții.

Numai că, după Noica excepțiile nu fac întotdeauna să confirme regula. Există excepții care infirmă regula, cele care o confirmă, cele care o largesc, cele care doar o proclamă și, în fine, excepții care devin ele însele regula²⁷. Sau, cu referință la cea mai importantă dintre categoriile elementului: Unu și repetiția sa, Unu și variația sa, Unu în Multiplu, Unu și Multiplu, Unu Multiplu²⁸. Toate aceste tipuri de excepții descriu mai potrivit fenomenul culturii umane decât fenomenul viului. Totuși, în cazul codului genetic, Unu și variația sa dă seama și de acesta din urmă.

Realul reconstituit de elemente, prin combinarea lor în individual, apare ca un *spațiu ontologic* n-dimensional²⁹. Combinarea genelor în individ produce, de asemenea, un spațiu ontologic; numai că acesta nu este n-dimensional, ci limitat la limbajul codului.

Dintre toate viețuitoarele, omul este singurul individual în care se realizează un spațiu ontologic n-dimensional: „ridicându-se la nivelul unui sens general, a intrat astfel în ordine și devenire (...) Însă elementul său (căci sensul de viață a devenit mediu activ, realitate, materie mai puternică decât viața insului, pe care o modelează) este înmănușat nu numai cu alte elemente mai joase, psiho-fizice, dar și cu numeroase alte elemente spirituale: cu spiritul obiectiv al unei comunități, cu nivelul istoric al unui ceas, cu geniul unei limbi prin care sensul de viață se formulează și își caută consecvența cu sine, cu elementul persoanei umane”³⁰.

Există, așadar, individualitate despre care Unul și variația sa nu poate da seama în totalitate. Față de individualitatea constituită de codul genetic, această individualitate se afirmă ca o excepție care devine ea însăși regula. Cândva, prin apariția codului genetic pe Pământ, viața a devenit regulă față de realul fizico-chimic, căruia i se prezenta ca excepție. Un nou tip de individualitate și-a făcut apariția, pe care, începând cu *Originea*

²³ P. Raicu, *Informația genetică și viața*, ed. cit., p. 32.

²⁴ R. Dawkins, *Un rău pornit din Eden. Codul genetic, calculatorul și evoluția speciilor*, trad. E.-M. Badea și D. Oprina, Editura Humanitas, București, 2007, p. 17.

²⁵ C. Noica, *op. cit.*, p. 358.

²⁶ F. J. Ayala, *Darul lui Darwin către știință și religie*, ed. cit., p. 148.

²⁷ C. Noica, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 11.

²⁸ *Ibidem*, p. 44.

²⁹ C. Noica, *Devenirea într-o ființă*, ed. cit., p. 355.

³⁰ *Ibidem*, pp. 354–355.

speciilor, biologia l-a înțeles din ce în ce mai bine. Constituția individualității vii este codul genetic. Funcția lui este de a afirma ca regulă ceea ce, din punct de vedere anorganic, este numai o excepție. O anumită individualitate l-a descifrat, afirmându-se, la rândul ei, ca ceva mai mult decât un produs al variației lui.

Înăuntrul acestei noi individualități, care este omul, a apărut însăși ideea de cod, de structură informațională însoțită de regulile descifrării ei, care a putut fi regăsită *apoi* în realul viu. Omul este și el o excepție, una care devine regula: „Dar excepția s-a prefăcut în regula Terrei, dominând în așa fel viața și fapăturile de pe ea, încât a prescriș și prescrie legi noi firii. Învățații luminați de astăzi pot surâde în fața finalismului și teleologiei de altădată, potrivit totul a fost rânduit în vederea omului; în fapt, ei înșiși practică un fel de finalism răsturnat, de parcă omul ar fi apărut în vederea lucrurilor, în loc ca lucrurile să fie rânduite în vederea sa”³¹. Funcția elementului se îndeplinește cel mai bine cu privire la acest nou tip de individualitate.

³¹ C. Noica, *Modelul cultural european*, ed. cit., pp. 23–24.